

BEREDENEERDE LIJST

VAN DE

K A A R T E N

DER PROVINCIE UTRECHT IN HET ALGEMEEN ,

ONDER DEN SCHRIJVER DEZES BERUSTENDE.

Het is met schroom dat ik deze lijst voor de drukpers gereed make. Hij toch, die gretig zich zelven en het geen hem betreft, vermeldt en, hetzij mondeling, hetzij in geschrifte, daarvan gewag maakt, ligt schielijk bij het algemeen onder de verdenking van gebrek aan nederigheid. Doch er zijn van deze, bijna als grondregel aangenomene, stelling uitzonderingen. Eene der beste schijnt mij toe, deze te wezen: dat uw spreken en schrijven ook voor anderen nuttig zij, en de grenzen eener wetenschap er eenigzins door uitgebreid worden. En daar ik mij zulks van dit stukje in zekere mate voorstel, treed ik ter zake; na vooraf gezegd te hebben dat het navolgende eene proef is van mijnen, sedert meer dan 25 jaren verzamelden *Atlas der Nederlanden*; eene proef, welke zich, wel is waar, tot de *algemeene* kaarten der provincie *Utrecht* bepalen zal, doch, des verlangd wordende, misschien door de bijzondere kaarten van de verschillende deelen der Provincie zoude kunnen gevolgd worden.

Ik heb al zulke kaarten, alwaar dit Gewest slechts als bijwerk voorkomt of slechts gedeeltelijk afgebeeld is, niet opgeteekend; even weinig als ik, aan de andere zijde, de *algemeene* kaarten van alle de Vereenigde Nederlanden, of van het Koningrijk Holland, later Koningrijk der Nederlanden, om *die* reden hebbe op-

genomen, dewijl het onderhavig gewest een deel daarvan uitmaakt. Zoo vindt men hier dan ook niet de belangrijke kaarten welke de laatste 175 jaren over den *alouden* toestand der Nederlanden hebben zien verschijnen, en welke de werken van B. Schotanus à Sterringa, Alting, Wagenaar, Bilderdijk en eenige anderen verzellen. Al hadden dezelve alleen op Utrecht betrekking, dan nog zoude de moeijelijkheid om ze op *deze* lijst, wier inrigting tijdrekendkundig is, te plaatsen, ons hiervan weêrhouden hebben. Men zal trouwens in dit opstel ons meergemeld gewest *zoo* alleen vinden, als hetzelve in den tijd van het verschijnen der verschillende kaarten zich bevond; de kaarten van 's Lands alouden toestand zijn daarentegen ten deele 16, soms 17 of 18 eeuwen daarna, en zulks alleen op gissingen, bewerkt geworden.

Wat ons betreft, wij hebben den tijd van de vervaardiging onzer kaarten, bijaldien dezelve door de uitgevers vermeld werd, in onze tweede kolom, vooraan geplaatst; dikwijls echter niet dan bij raming, uit in- en uitwendige bewijzen, kunnen opmaken. Wanneer er geene melding van gravure gemaakt wordt, zijn de bladen in koper bewerkt; waar houtsnede en steendruk voorkomen, gelijk een- en andermaal, met het eerste in den aanvang der lijst, met het laatste aan derzelve slot het geval is, zal zulks uitdrukkelijk aangeduid worden.

De Heer Staatsraad Burgemeester Jonkhr. Mr. H. M. A. J. van A s c h v a n W i j c k heeft zich wel de moeite willen geven deze lijst in te zien en hier en daar met aantekeningen te verrijken. — De nummers met * er bij, zijn later ingelaschte kaarten. De nummers met eene cursieve letter er bij, zijn exemplaren van *hetzelve* blad, als het voorgaande, doch met eene enkele bijvoeging in het kleuren of bijteekenen.

Leijden, October 1838.

J. T. BODEL NYENHUIS.

Nummer der Kaart.	Jaartal.	TITEL.	Bewerking, maker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aanmerkingen.
1	1552	Holād. (Met Utrecht en een deel van Gelderland en Friesland op één blad).	Houtsneede, uit Seb. Munsteri Cosmographia, Basileae 1552; folio. pag. 513. — Het hoofdstuk aldaar heet: de Comit. Hollandiae et Episc. Trajectensi. — Daar wij den vroegeren Lat. druk van 1550 en de vijf vroegere Duitse drukken van dit werk, waarvan de vroegste van 1544 is, niet bezitten, kunnen wij niet beoordeelen hoe dit blad in de vroegere is; doch in den eersten is hetzelfde stellig niet. (*).	Dezelve is zeer ruw bewerkt, en veel minder dan de Nederl. Prospecten in houtsneede van den jare 1544.
2	1565	Hollandia, quae olim Catthorum sedes fuit, nulli regioni fertilitate cedit; divitiis abundat; tum non alia est Provincia quae tam parvo spacio tam multa et magna complexitur oppida; undique fere circumgitur tum maritum Rheno et aliis fluminibus. In desc Caerte	Door C. D. H. (?) groot folio, cum gratia et privilegio Regis (Philippi II.) ad sexennium. — Opgedragen door gem. C. D. H. aan den Prins van Oranje, Stadhouder van Hollandt, Zeelandt en Frieslandt, dominus suus clementissimus.	Is oorspronkelijk werk. Het Oosten is in dit blad boven aan; eene zeer verkeerde wijze van voorstelling, waarvan ons niet weinige bewijzen zullen voorkomen.

(*) E. G. Woltersdorf, in deszelfs: *Repertorium der Land- und Seekarten*, 1. Theil, Wien, 1812. octavo: een werk dat, helaas, onvoltooid bleef, noemt bl. 63 alle de kaarten der eerste Duitse uitgave op.

Nummer der Kaart.	Jaartal.	T I T E L.	Bewerking, maker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aanmerkingen.
		is met arbeyt, cost en moeite beschreven nae der conste der Geographie 't Graefschap van Hollandt, ende 't landt van Utricht, met alle andere omliggende frontieren van andere landen daer aen stotende. Oeck, alle nyeuwe di-kaigyn, aenwas-sen ende andere veranderingen, geheellyck, ge-lyck Hollant nu tertyt is, elcke plaetse op haere wynde (wind, windstreek?) en-de gerechte de-stancie ofte wyde (wijdte) vanden anderen, alsomen by den compasse ende mate der milen hier inne gestelt, bevinden sal.		
3	1567	Descrittione particolare d' Hollanda et del paëse d'Utrecht.	Italiaansche tekst van L. Guicciardyn, Anversa, klein folio. Houtsnede.	Gevolgd naar No. 2. (Een der laatste mij be-kende kaarten in houtsnede).
4	1567	Hollandiae, Batavorum vete-ris insulae et	Hieron. Ole-a tus incid. 1567. groot folio. (*)	Verscheen te Venetic te dien zelfden tijde bij

(*) Ten aanzien van deze kaart is in de Proeve over de Rivier de Eem, Utrecht 1831, bl. 24, de vooronderstelling geopperd, dat zij is vervaardigd, naar de metingen, welke, (zoo als men meent,) op last van Keizer Karel den V. door Jacobus a Daventria geschied zijn. — Italic was in dit tijdperk het land, waar de kunst van kaarten te graveren ver gevorderd was. — Onder eene verzameling van kaarten van bijna alle landen van Europa, alsmede van America, tusschen 1550—1580 zoo te Rome als te

Nummer der Kaart.	Jaartal.	TITEL.	Bewerking, Maaker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aanmerkingen.
		locorum adjacentium exacta descriptio. (Met Utrecht op één blad).		Mich. Tra- mezzini. Is niet gevolgd naar No. 2. Maar waar naar dan? Oorspronkelijk? Doch hoe kwam dit dan toen te Venetie uit? Mis- schien naar een oorspronkelijk gegraveerd door Jac. à Daven- tria, van welks bestaan Ortelius spreekt in zijn Theatrum.
5	1572 of 1573	Hollandiae, antiquorum Cat- thorum sedis, nova descriptio, auctore Jacobo à Daventria.	Uit Ortelii Theatrum orbis terrarum Ned. tekst (Antw.) folio. blad 36.	Met beschrij- ving aan de keerzijde. Ge- volgd naar No. 2. Het Oosten boven aan.
5a	1579	Dezelfde kaart.	Uit den twee- den druk, Antw. ten dezen jare verschenen. Lat. tekst, blad 34.	
5b	1592.	Dezelfde kaart	Uit den derden druk, aldaar in dat jaar versche- nen. Lat. tekst, blad. 42.	
6	1575	De kaart van Noord-Holland door Joost Jansz. Beeld- snijder 31. Julij		

Venetien uitgegeven, is ook de zeer wel gegraveerde kaart der Nederlanden, door Hieronymus Oleatus. Geen wonder zoude het dus zijn indien de kaart der Nederlanden, op bevel der Spaansche regering te Venetien was gegraveerd, en wel in koper, daar de houtsneden of in tin gegraveerde kaarten onder schijnen te zijn, dan die in koper; wellicht was die kaart dan in de Nederlanden niet zoo gemeenzaam. De bedoelde kaart is uitgegeven bij Bologninus Zalterius; schoon door denzelfden plaatsnijder Hieronymus Oleatus gegraveerd, is echter de uitgever een ander dan in de lijst is aangeduid. v. A. v. W.

Nummer der Kaart.	Jaartal.	T I T E L.	Bewerking, maker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aanmerkingen.
		1575, 2 bladen, groot folio; (waarover zie J a c. K o n i n g, in deszelfs verhandeling over dezen graveur, Werken der IIe. Klasse des Kon. Ned. Instituuts, V. Dl. bl. 15 en volg.) Het zuidelijkst blad dezer kaart bevat geheel het Noord-Westelijke deel des Stichts van Utrecht. Het is even zoo gelegen met het volgende.		
6a	1778	De nieuwe gravure, naar de voorgaande kaart gemaakt in het aangegeven jaar, door J. v a n J a g e n, op aansporing van J l e F r a n c q v a n B e r k h e y, en uitgegeven bij I J n t e m a en T i e b o e l, Amst. 2 bladen groot folio.		
7	1589	Caerte van den lande ende Graefschappe van Hollandt, midtsgaders het landt van Utrecht, de deelen ende houcken van andere landen annex Hollandt gelegen, ende 't selue landt naest beleyt hebben. Perfect gemaect na de jegen-	Anno 1589. J. A. Saenre- dam, fol. met No. 36 aan den voet: dus tot een kaartboek behoorende.	Naar No. 5 Het O. boven aan. Hetzelfde blad komt ook, 2 jaren later, voor in het tweede deel van de Holl. en Zeel. Cronycke, door E. d. V. Amst. 1591, fol. bij eene beschrijving van Hollandt. Het No. 36 komt hier

Nummer der Kaart.	Jaartal.	TITEL.	Bewerking, maker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aanmerkingen.
		woirdige situatie ende gelegent- heyt.		niet meer voor.
8	1594	Hollandia etc. dezelfde titel, als No. 2.	Henricus Florentius van Langren sc. fol. (Antver- piaë?)	Geheel en al naar No. 2. Het O. boven aan.
9	1594	Hollandia. (op een schild staat in het latijn na- genoeg hetzelfde als op No. 2.) (Met Utrecht op één blad.)	Henr. Nagel fecit. Joan Bussemacher exc. Deze B. gaf den Atlas, waar- toe het blad be- hoort te Keulen uit, ten dezen jare 1594, klein folio.	Gevolgd met eenige verbete- ringen, naar No. 4, zoo als de uit- gever in 't Latijn aanmerkt.
9 ^b	1595	Hollandt Co- mitatus. Utricht Episcop.	Per Ger. Mercatorem cum privilegio. (Impress. Dus- seldorpi; edit Duisburgi Clivo- rum.) fol. — Zie over de groote verdiensten van G. Mercator en zijn Atlas, Woltersdorf, <i>Repertorium</i> , u. s. w., s. 75.	Oorspronkelijk. Het W. boven aan.
10	1599	Typus floren- tissimi Princi- patus Trajec- tini, ante hac nunquam visus etc. quem . . . Principatus Or- dinibus dedica- bat Corn. Ant. Horn- hovius.	H. was den- kelijk teeke- naar; het werd voor hem gegrav- veerd door »zij- nen alleropregt- sten (integerrim- mus) vriend» Jod. Hondius, Flander. — De meeste afdruk- ken zijn van een later adres, van Clement de Jonghe. — 2 bladen folio,	Het is daarbij nog voorzien van een: hujus Prin- cipatus brevis historia. — Het is de alleroudste mij bekende kaart van <i>Utrecht</i> <i>alleen</i> . — Zeer goed werk, en geheel oorspron- kelijk.

Nummer der Kaart.	Jaartal.	TITEL.	Bewerking, maker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aanmerkingen.
XX	1609.	Hollandiae, Cattorum regionis typus. (Met Utrecht op één blad.)	voltooid in Sept 1599: onder het bestuur van Prinse Maurits, als er bij vermeld wordt. Uit L. Guiciardini, Description des Pays-Bas, folio den druk van Amst. van dit jaar.	Gevolgd naar No. 5, en geheel verschillend van No. 3. Het Oosten boven aan.
XI *	(1609?)	La Seigneurie de Utrecht.	Zonder vermelding van maker. (Denkelijk Jod. Hondius: zie de kolom hier naast.)	Komt voor in Atlas minor, composé en latin par G. Mercator, revu, corrigé et augmenté de plusieurs tables nouvelles par Judocus Hondius, Amst. chez Jean Hondius 1630. Op een kwart vel, ovaal met figuren geëncadreerd, redelijk gesneden voor dien tijd, die waarschijnlijk omstreeks 1609 te bepalen is, (zie voorberigt); doorgaans nog al nauwkeurig bewerkt. (*)
12	1615	Hollandia. (Met Utrecht op één blad).	Uit le Petit Nederlantsche Republycke.	Het W. boven aan.

(*) Deze kaart ontbreekt in de rijke verzameling van den schrijver; dezelve wordt gevonden bij N. van der Monde te Utrecht.

DE REDACTIE.

Nummer der Kaart.	Jaartal.	T I T E L.	Bewerking, maker, formaat, aantal bladen.	Uitvoerige aante-merkingen.
13	1615	Ultrajectum.	Arnh. in dit jaar. 4to oblongo. Uit A b r. Goos, Nieuw Nederl. Caert-boeck. Amst., ten dezen jare kl. 4to oblongo.	Denkelijk naar No. 10.
14	1616	Ultrajectum dominium.	P. Kaerius, (van der Keere), exc. Amst. ten dezen jare. fol.	Kennelijk verkleind naar No. 10. Met eene beschrijving op de keerzijde.
15	1616	Ultrajectum dominium.	P. Kaerius, caclavit. (Amst.) 4to oblongo.	Caclavit schijnt te kennen te geven dat hij meer was dan uitgever. Zonder jaar. Niet letterlijk naar den voorgaanden gevolgd.
16	1617	Het Graefschap van Hollandt. — Insgelycks oock het Sticht van Utrecht. (Voorafgegaan door eene uitvoerige Lat. inscriptie verschillende van die van No. 2. (*).	Amst. P. Kaerius, (sic) exc. ten dezen jare. fol.	Dit jaar is het waarin eigenlijk de Atlas van Kaerius verscheen, waartoe No. 14 en 16 behooren. Wat Kaerius uitgaf, was meestal oorspronkelijk. Het W. is hier boven aan.

(*) Van toen af kwam nog wel nu en dan Utrecht op de kaarten van Holland voor, doch veel zeldzamer dan weleer, gelijk het vervolg dezer lijst toonen zal.

(Het vervolg in het volgende Nummer).